

КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА ЯК ПОЛІТИКО-ПРАВОВА МОДЕЛЬ «СУСПІЛЬНОГО ДОГОВОРУ»

Відзначення на державному рівні 310-річчя з дня прийняття Конституції Пилипа Орлика зумовлює посилену увагу наукової спільноти і широкої громадськості до цієї правової пам'ятки. Метою пропонованої наукової розвідки є охарактеризувати «Пакти й конституції законів та вольностей Війська Запорізького» як відображення «ідеального» державного устрою у світогляді української козацької старшини на початку XVIII ст.

Передусім зазначимо, що так звана «Бендерська конституція» 1710 року є договором між гетьманом і козацтвом. Гарантії станових привілеїв козацтва (виключне володіння землями у пониззі Дніпра і м. Трахтемирів) належать до головних положень документу. Розділ XI встановлював і оголошував «непорушним, що вдови козаків, їхні дружини та діти-сироти, козацькі господарства і господарства жінок, чоловіки яких перебувають на війні або на якихось військових службах, не притягатимуться до жодних обов'язкових для простого люду загальних повинностей і не будуть обтяжені сплатою податків». Водночас документ гарантував козацькій старшині право обирати гетьмана і контролювати його діяльність. При гетьманові утворювалася Генеральна рада із законодавчою владою, яка складалася з генеральної старшини, полковників, виборних депутатів від кожного полку та делегатів від запорожців. Рада збиралася тричі на рік – на Різдво, Покрову та Великдень. Від гетьмана вимагалася, щоб він радився з генеральною старшиною та полковниками щодо всіх важливих питань, особливо тих, що стосувалися міждержавних відносин. Справи про провини старшини розглядав Генеральний суд, у діяльність якого гетьман не мав права втручатися. Державна скарбниця і майно підпорядковувалися Генеральному підскарбію, на утримання гетьмана призначалися окремі маєтності. Встановлювалася виборність полковників, сотників з наступним їх затвердженням гетьманом.

Таким чином, «Пакти й конституції законів та вольностей Війська Запорізького» були ухвалені як договір між гетьманом і військовим станом – козацтвом, що було притаманно західній правовій традиції. Статті документу радикально обмежували повноваження гетьмана і значно збільшували владні можливості генеральної старшини. Конституція Пилипа Орлика була спрямована проти встановлення в Україні монархічної форми правління в особі спадкоємного Гетьманату і передбачала утвердження олігархічної республіки.